

2. O znalcích v manželském procesu

D. ŠTĚPÁN ŠTASTNÍK
STÁLÝ PROKURÁTOR BDCS
A ASISTENT ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR

I. Kdy je potřeba jmenovat znalce

Smyslem právní úpravy znalců a jejich posudků, coby důkazních prostředků, je úsilí o získání jistoty soudce o skutkovém stavu, coby nezbytného kritéria pro rozhodnutí záležitosti, a to racionálním a jistým způsobem. Jde tu o využití odborných znalostí buďto k prokázání nějaké skutečnosti s jeho pomocí (např. existence nějaké nemoci) anebo k posouzení dokázaných skutečností (např. je svědecky prokázáno jednání manžela odchylné od normálu, avšak nikoliv indikace psychicky podmíněné neschopnosti k manželství z tohoto důvodu). Právní materie je komplexně obsažena v čl. 203 až čl. 213 Instrukce *Dignitas connubii*, v níž jsou soustředěny nejen kánony (1574-1581, 1680), ale i jurisprudence a praxe Římské kurie, a to ke službě soudcům a ostatním soudním úředníkům církve, na něž byl přenesen posvátný úřad rozhodování záležitosti neplatnosti manželství.

Teorie kanonického práva dovodila, že znalec je ve smyslu procesního práva osobou, kterou soudce přibírá k objasnění otázky, která není objasnitelná z vědomostí a zákonného oprávnění soudce k rozhodování. Tím je proklamován respekt zákonodárce před velkými pokroky, kterých v poslední době dosáhly vědní obory, zejména psychiatrie a psychologie, jejichž poznatky nemusí být dostatečně známé ani široké veřejnosti, ani osobám povolaným rozhodovat ve jménu Církve. Teorie českého civilního procesu k tomu dále dovodila, že nutnost povolání znalce ke zodpovězení jiné než právní otázky je dána i tehdy, pokud soudce sám příslušnými odbornými znalostmi disponuje. Jen tak je totiž možné uvažovat o soudci, který je v každé záležitosti, kterou má posoudit a rozhodnout ve všech ohledech „nad věcí“. Rovněž jen v této situaci, je pro soudce určitou výhodou, že případně příslušnými vědomostmi disponuje, která mu lépe umožní formulovat otázky a pochopit odpovědi znalce na ně. Navíc v situaci manželského procesu, kde je rozhodování kolegiální a ve dvou stupních, je spíše vyloučeno, aby všichni soudci disponovali odbornými znalostmi, potřebnými pro posouzení konkrétní odborné otázky.

Právní úprava zásadně svěřuje pravomoc rozhodnout o tom, zda bude či nebude jmenován znalec, případně více znalců, a jaké otázky má zodpovědět výlučně do pravomoci soudce, a to i bez návrhu. Tato „svoboda“ soudce při vedení dokazování je prolomena v případech neschopnosti k uzavření manželství podle kán. 1084 a podle kán. 1095, kde se v teorii hovoří o povinné účasti znalce. Tato povinnost je však relativní oproti předchozí právní úpravě (kán. 1976 a 1982 CIC/1917), kdy bylo v obdobných případech potřeba jmenovat znalce vždy, a to dva. V uvedených případech jmenování znalce není požadováno:

- negativně - jestliže je z jinak získaného důkazního materiálu zřejmé, že by přibrání znalce nebylo užitečné. Tak je tomu např. v případech neschopnosti, v nichž již bylo prokázáno, že se jedná jen o sterilitu, anebo jestliže nebyl zjištěn dostatečně stav věci.

- pozitivně - jestliže byly v řízení objasněny rozhodné skutečnosti jinak.

Posledně uvedená situace může nastat buďto tím, že soud získá k dispozici posudek vypracovaný v jiném řízení, anebo v případech soukromých znaleckých posudků. Soudce může převzít posudek vypracovaný již z jiného podnětu a v cizím pověření. V případech, kdy si soud získá znalecký vypracovaný ustanoveným znalcem v jiném řízení (i před státními soudy) je třeba pečlivě posuzovat, zda takové posudky odpovídají na otázky relevantní pro řízení.

Soukromý znalec potřebuje schválení soudcem, které se zde označuje jako „*probatio*“. Bez takového *probatio* jednak nemají soukromí znalci práva ustanoveného znalce a především je takto získaný posudek nepoužitelný. Před schválením by soudce měl zjistit, že soukromý znalec splňuje tytéž náležitosti jako znalec, kterého by povolal (viz dále *Koho jmenovat znalcem*). Aby byla činnost schválených soukromých znalců smysluplná a nápomocná k nalezení pravdy, musí jim být dána možnost vidět shodný spisový materiál jako znalci ustanovenému soudem. Soukromí znalci však nesmějí nahlédnout do posudku jmenovaného znalce. To je podle čl. 213 Instrukce vyřešeno prakticky tak, že se posudky ve stádiu povolání nebo připuštění znalce ještě nepočítají mezi akta záležitosti. Tyto znalecké posudky je konečně nutno vedle jiných ohledů přezkoumávat i z pohledu, zda prospěch zadavatele (jedné ze stran) při jejich zpracování nepřeváží nad věcným posouzením odborné otázky. Pokud se činnost soukromého znalce omezí na vypracování a předložení znaleckého posudku, nemusí soudce před jeho schválením vyslechnout strany, obhájce svazku a ochránce spravedlnosti (pokud se řízení účastní) a postačuje, když jim oznámí samo schválení soukromého znalce (viz dále *Jak přibrat znalce*).

Účast znalce je rovněž nadbytečná v případech, kdy má soudce k dispozici věrohodné lékařské zprávy o diagnóze a léčbě resp. hospitalizaci, které otázku příslušné neschopnosti dostatečně objasňují.

V případech posudků požadovaných z příkazu práva, které však v konkrétní záležitosti nejsou ať už z pozitivních nebo negativních důvodů obstarány, je třeba tuto skutečnost uvést a odůvodnit buďto v konečném rozhodnutí nebo jiným způsobem seznatelným v aktech (např. dekretem).

II. Koho jmenovat znalcem

Kvality osoby přibrané ke zodpovězení odborných otázek musí disponovat jednak určitými obecnými osobními kvalitami a dále kvalitami speciálními. Nad rámec těchto kvalit také z kán. 228, § 2 vyplývá, že znalcem má být vždy laik. Osobními kvalitami jsou křesťanská víra a počestnost. Prve uvedená má být zárukou obecného porozumění pro význam a postup řízení o neplatnost manželství. V českém právu je tato podmínka nahrazena obligatorním zákonem definovaným poučením znalce o významu znaleckého posudku pro řízení a o trestních následcích křivé výpovědi a vědomě nepravdivého znaleckého posudku. Druhá osobní kvalita je pak zárukou určitého náhledu na bližní a způsob jejich života, který by měl být vlastní všem osobám s „nezkaženým“ pohledem.

Zvláštními kvalitami je odborná kvalifikace a v případech podle kán. 1095 i hodnotová orientace. K prve uvedené právo výslovně uvádí, že osoba znalce musí mít potvrzení své způsobilosti (*idoneitatis testimonium*). K tomu je nutno dodat, že tu nejde o konkrétní dosažený akademický stupeň, či jinak formálně získanou kvalifikaci, nýbrž o skutečné znalosti a zkušenosti v požadovaném oboru. I tak je však zřejmé, že v případě zákonem požadovaných posudků bude namísto ustanovit za znalce osoby, které vykonávají příslušnou lékařskou nebo psychologickou praxi, a jsou pro tuto praxi tím pádem i příslušně vzděláni a vycvičeni. Způsobilost znalce v konečném důsledku musí být patrná i z vypracovaného posudku, z něhož musí být patrný postup podle pravidel a zákonitostí daného oboru, a to ověřitelným způsobem. V posudku musí být zřetelně uvedeno, která kritéria byla použita k získání závěrů. Podle okolností může soud nechat přezkoumat buďto sám posudek, nebo metodu použitou znalcem.

V čl. 205, § 2 je pro případy neschopnosti k manželství podle kán. 1095 dán požadavek, aby znalec stál na pozicích křesťanské antropologie. Má tudíž mít totéž porozumění pro člověka a jeho psyché stejně jako Církev.

V českém právu obdobný požadavek na konkrétní hodnotovou orientaci v rámci určitého vědního oboru neexistuje, což určitě zvyšuje odpovědnost soudu za osobu znalce a za jím prezentované názory, neboť názory různě hodnotově orientovaných znalců se mohou i diametrálně odlišovat. Na druhou stranu jsou v českém právu soudy při výběru znalců vedeny (a tím i omezeny) zákonem č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících. Soudy jsou tedy při výběru osoby znalce povinny vybírat v první řadě z osob, které jsou pro příslušný obor zapsány v seznamech znalců na základě jmenování ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu, respektive ze znaleckých ústavů a jiných odborných pracovišť specializovaných na znaleckou činnost, které jsou v těchto seznamech zapsány. Ve zvláště obtížných případech vyžadujících zvláštní vědecké posouzení má soud přibrat jako znalce státní orgány, vědecké ústavy, vysoké školy, anebo obdobné instituce specializované na znaleckou činnost. Pouze pokud není pro určitý obor zapsán žádný znalec do seznamu, nebo nemůže-li zapsaný znalec znalecký úkon provést anebo bylo-li by provedení úkonu zapsaným znalcem spojeno s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady, může soud přibrat též osobu, která není zapsána v seznamu a má potřebné odborné předpoklady pro podání posudku. V takovém případě však tato osoba se svým ustanovením za znalce musí souhlasit, zatímco v prve uvedených případech se souhlas s konkrétním ustanovením nevyžaduje a ustanovený znalec nemá možnost se svým ustanovením nesouhlasit a je povinen posudek podat.

Znalec jmenovaný soudem v kanonickém procesu své ustanovení a tím i znalecký úkol přijmout nemusí. Osoby jmenované za znalce totiž nejsou účastníky řízení, a zásadně nemají žádné procesní povinnosti v pravém slova smyslu - nehrozí jim žádná újma, pokud svěřený úkol nesplní, anebo dokonce na své ustanovení vůbec nijak nereagují. I v tomto ohledu je proto zdůrazněna potřeba, aby osoby, které soud ustanovuje za znalce, byli křesťany. Katoličtí křesťané jsou totiž podle kán. 209, § 2 obecně povinni plnit povinnosti, které mají k obecné nebo místní církvi. Spoluúčastí na církevním řízení jako znalec slouží takto předvolaná osoba úsilí církve

soudnictvím uskutečňovat obecně právo v církvi a zaručovat stranám jejich subjektivní práva.

Obecný závazek osob poskytnout na vyzvání znalecký posudek by pak zřejmě byl myslitelný i na základě partikulárním právem (např. stanovami soudu) vytvořeného seznamu osob, coby spolupracovníků soudu, povolávaných v jednotlivých záležitostech k poskytování znaleckých posudků. Mohlo by se jednat o období pravidel obsažených v kán. 1797 CIC/1917 (tedy dobrovolné zapsání osob soudem do seznamu skrze vykonání obecné přísahy), avšak s přihlédnutím k podmínkám toho kterého soudu.

V každém případě mají osoby jmenované za znalce právo odmítnout své ustanovení v případech, kdy je podle kán. 1548, § 2 dáno právo odepřít výpověď. Stejně tak na osoby znalců dopadá nezpůsobilost k výkonu služby v situacích uvedených v kán. 1550, pro něž může být vyloučení znalce, stejně jako svědka, navrženo i stranou (kán. 1555).

Podle čl. 142, § 3 a čl. 143 *Provida mater*, vyvozených z kánn. 1978 a 1982 CIC/1917 nebylo dovoleno jmenovat za znalce osoby, které již dříve mimosoudně posuzovaly strany nebo s nimi jednali. Mohli však, nebo v některých případech musely být tyto osoby přibrány jako svědci (kánn. 1978 a 1982 CIC/1917). To již neplatí, avšak soudce v takovém případě musí pečlivě posoudit, zda je dřívější kontakt mezi stranou a znalcem ulehčením nebo přítěží k objasnění pravdy.

III. Jak jmenovat znalce

Znalce jmenuje soudce dekretem na návrh strany, obhájce svazku nebo ochráncem spravedlnosti, pakliže se řízení účastní, nebo po jejich vyslechnutí k této otázce z vlastní iniciativy. Návrhy a postoji účastníků řízení není soudce vázán. Je především namístě projednat předem jmenování znalce se žalobcem, který podle pravidel nese výlohy tohoto důkazu. S ohledem na to, že žádné řízení nemůže ztroskotat na tom, že strany nemohou nést výlohy (čl. 308) teorie doporučuje porozumění s těmi, kteří se nemohou domáhat bezplatné právní pomoci, protože to jejich poměry neumožňují. Tomu je možné rozumět tak, že žalobce musí mít možnost požádat o částečné osvobození od soudních výloh v situaci, kdy je namístě jmenování znalce. Při úvaze o tomto osvobození by pak měly být sledovány mírnější kritéria, než u úvah o osvobození od soudních výloh *en bloc* resp. v souvislosti s žádostí o bezplatnou právní pomoc.

S ohledem na to, že jmenovanému znalci zásadně nelze ukládat žádné procesní povinnosti ve vlastním slova smyslu, jak bylo uvedeno výše, že nemůže být znalci stanovena lhůta pro posouzení a pro předložení posudku jen na základě úvahy soudce, ale jen po dohodě se znalcem. S ohledem na požadavek plynulého vedení procesu je proto namístě, aby se soudce před ustanovením znalce neformálně dotázal, na jeho časové možnosti, a teprve poté stanovil lhůtu k předložení znaleckého posudku.

V českém právu naproti tomu znalcům s ohledem na jejich odlišné postavení v justičním systému (zapsání do seznamu znalců) procesní povinnosti být ukládány mohou. Proto se rozhoduje o ustanovení znalce v každém konkrétním případě i proti jeho vůli, a zároveň se znalci pro vypracování znaleckého posudku stanoví lhůta, jejíž nedodržení může být sankcionováno.

Jmenování znalce se sdělí stranám a obhájci svazku. U tohoto následného sdělení nejde o zjištění postoje k rozhodnutí o přibrání znalce, ale o možnost účastníků řízení vyloučit znalce podle čl. 206 Instrukce, jak bylo uvedeno výše. Dále jde podle čl. 204, § 2 Instrukce o možnost účastníků řízení navrhnout v soudem stanovené lhůtě otázky pro znalce. Z toho je zřejmé, že v dekretu, kterým soudce ustanovuje konkrétního znalce, musí zároveň stanovit účastníkům řízení lhůtu k uplatnění jejich práv.

Zároveň musí být znalec v dekretu vyzván, ke složení přísahy podle kán. 1455, § 3 k zachování tajemství do zveřejnění akt, pokud se nejedná o znalce, který obecnou přísahu vykonal již dříve. Zároveň je nutné uvést kde, před kým (a případně i kdy) má být tato přísaha vykonána. Postačí, když je vykonána před takto pověřeným notářem. Před složením přísahy nemůže být znalci umožněno seznámit se s obsahem akt. Naopak složením přísahy se má zato, že znalec svůj úkol přijal.

Pojem soudce, je pro celou instrukční část řízení definován v čl. 155, § 2 Instrukce. Z povahy věci vyplývá, že jím pro účely ustanovení znalce není myšlen ani soudce jiného soudu, který zajišťuje požadovanou pomoc v obvodu svého soudu (čl. 29 Instrukce), ani *ad hoc* delegát soudce (čl. 51 Instrukce), ale zásadně předseda nebo zpravodaj. Zda je pod pojmem soudce zahrnut v dané situaci i auditor, to v každém jednotlivém případě vyplývá z rozsahu jeho pověření (čl. 50, § 3 Instrukce).

IV. Jak vymezit znalecký úkol

Po uplynutí lhůty k uplatnění práv účastníků řízení v souvislosti s dekretem o jmenování znalce, musí soudce novým dekretem stanovit znalecký úkol a materiál, na jehož základě má být tento úkol splněn. Co se týče vymezení znaleckého úkolu, tedy stanovení otázek, na které má znalec odpovědět, tyto vymezuje pouze Instrukce a to pouze v případech neschopnosti k uzavření manželství. V ostatních případech tudíž je formulace otázek ponechána na volné úvaze soudce.

V případech neschopnosti podle kán. 1084 je třeba se znalce podle povahy impotence dotázat, zda je absolutní nebo relativní, předchozí nebo následná, trvalá nebo přechodná, jestliže je léčitelná, jakými prostředky. Údaje v čl. 208 Instrukce vycházejí z toho, že je třeba zodpovědět otázku případných ozdravných prostředků, neboť nevléčitelnost je zřetelnou součástí skutkové podstaty.

V případech podle kán. 1095 jsou otázky vymezeny v čl. 209 instrukce *Dignitas connubii* jednak v obecné poloze jako příznaky skutkové podstaty všech případů, zachycených v kán. 1095, a dále pro každý z případů popsanych v jednotlivých odstavcích tohoto kánonu zvlášť. Mezi obecné otázky patří:

1. existovala-li anomálie u jednoho nebo obou partnerů v okamžiku uzavření manželství, a byla-li habituálního nebo mimojdocího druhu;
2. jaké byla váhy (*gravitas*), tedy jakého významu pro psychickou situaci osoby k době uzavření manželství;
3. jaké měla příčiny a kdy vznikla;
4. jak a od kdy byla zjistitelná;

K jednotlivým skutkovým podstatám pak přísluší tyto speciální otázky:

- u kán. 1095 °1 je třeba se ptát, zda užívání rozumu bylo v době uzavírání manželství těžce zkráceno a jak těžce;
- u kán. 1095 °2 je třeba se ptát, jaké měla anomálie účinky na schopnost rozlišování na straně jedné a/nebo na svobodu k rozhodnutí, především s ohledem na volbu životního stavu, tedy na odhodlání k manželství;
- u kán. 1095 °3 je třeba se ptát, jakého druhu a váhy byla psychická příčina pro zkoumanou neschopnost plnit podstatné povinnosti manželské; přitom je třeba dbát na to, že se nejde o těžkosti, nýbrž skutečně o neschopnost vykonávat jednání, které vyplývají z podstatných manželských povinností.

Když znalec zodpovídá soudcem předložené otázky, musí se vždy držet v hranicích svého úkolu a svého oboru. Z podrobného vyložení těchto otázek (ať už obecně Instrukcí či konkrétně v dekretu v konkrétní záležitosti) nemůže být vyvozen závěr, že popření nějaké anomálie znalcem vylučuje prohlášení neplatnosti manželství. Soudce musí při kladení otázek učinit zřetelným, že úkolem znalce není stanovit platnost nebo neplatnost manželství – toto stanovení přísluší výlučně příslušnému soudci (senátu) – nýbrž objasnit položenou otázku (resp. domněnku). V tomto ohledu musí být tedy znalec v dekretu výslovně poučen. Tato zásada odpovídá i zásadám českého procesu, který rovněž striktně odlišuje otázky odborné, na něž je povolán odpovědět znalec, a na otázky právní, které mají sice být zodpovězeny i na základě znaleckého posudku avšak výlučně soudem.

Znalci musí být pro jeho posudek dán k dispozici materiál, na jehož základě má posudek vypracovat. Jedná se především o akta záležitosti (*acta causae* čl. 88, § 1), která obsahují skutečnosti potřebné pro znalecké vyšetření. Za tímto účelem se doporučuje uvést v dekretu, kterým se zadává znalecký úkol čísla listů, které budou znalci předloženy, nebo to učinit jinak seznatelným způsobem v aktech. Jen tak lze totiž při následném posuzování posudku poznat, o co se opírá. Z této povinnosti rovněž vyplývá, že ke znaleckému zkoumání se má přistoupit teprve v situaci, kdy jsou provedeny veškeré ostatní důkazy potřebné k náležitému objasnění pravdy.

Ke správnému posouzení osoby ve vztahu k tělesným nebo duševním onemocněním je zpravidla nutná její spolupráce. Tu však soud nemůže vynutit, stejně jako nemůže vynutit spolupráci znalce (viz výše *Koho jmenovat znalcem*). Efektivní řešení tohoto problému nezná ani ta zahraniční teorie a praxe církevních soudů, kde je poměr mezi státem a Církví obdobný situaci v České republice. K dosažení požadavku, aby soud podle svých sil usiloval přimět každého ke spolupráci se doporučuje, aby se dotyčným moudře zprostředkoval smysl církevního řízení, především náboženský význam řízení o neplatnost manželství. V případech křesťanů se pak jeví možným i upozornění na jejich povinnosti k Církvi (kán. 209, § 2). I v jiných případech má soud povinnost poskytnout znalci součinnost potřebnou k získání věcných podkladů pro zpracování znaleckého posudku, pokud je to možné.

Pokud není možná spolupráce osoby, jejíž stav má být zkoumán, může otázka na znalce znít k verifikování stavu věci předloženého k posouzení. Je myslitelné znalecké přezkoumání psychických příčin vadného chování v manželství podle výpovědí stran a svědků. Zde mu též může být položena

otázka, zda vylíčené způsoby jednání odpovídají nějaké symptomatice, které je známá v oboru psychologie a psychiatrie, a zda jsou do té míry také skutečně věrohodné.

Na rozdíl od dřívější právní úpravy nezná současná právní vyšších znalce (*peritiores*, srov. kán. 1803 § 1 CIC/1917), kteří by zaujímali stanovisko k odlišným poznatkům dosavadních posudků a pokud možno měli dosáhnout objasnění věci. jmenování takového vyššího znalce v materiálním slova smyslu ale není novým právem znemožněno. Je totiž jen věcí soudce rozhodnout, co má znalec posoudit a které otázky má zodpovědět. Jestliže soudce jmenuje dalšího znalce, musí rozhodnout ve svém dekretu podle čl. 207, § 1 Instrukce, zda má věc posoudit při znalosti již předloženého posudku, nebo bez této znalosti. Otázka připrání těchto vyšších znalců má své místo v situaci, kdy proti sobě stojí dva (nebo více) znalecké posudky, které se nepodařilo sladit ani doplňujícími otázkami.

V. Jak má znalec vyhotovit posudek

Znalec má při vyšetření objektu zkoumání a při samotném zpracovávání posudku postupovat podle pravidel a zákonitostí daného oboru. S ohledem na to, že zákonem obligatorně požadované posudky budou vypracovávat osoby vykonávající lékařskou nebo psychologickou praxi je zřejmé, že na jejich postup budou dopadat i právní předpisy vztahující se k jejich profesi v oblasti státního práva. Míra jejich zachování ze strany znalce však není přímo relevantní pro vztah mezi znalcem a církevním soudem (resp. pro posouzení té které záležitosti), nýbrž pouze zprostředkovaně v případě, že porušení takových předpisů mají vliv na vykonávání odborné praxe osoby znalce. Nebylo by totiž možné připustit, aby osoba, které bylo sankčně znemožněno provádět v oboru světského práva příslušnou odbornou činnost, vykonávala tuto činnost v oblasti kanonického procesu. Stejně tak by bylo důvodem pro návrat do právně původního stavu, pokud by rozsudek byl převážně založen na znaleckém posudku, při jehož vypracování by byly porušeny světské právní předpisy.

Aby byl možný následný přezkum, musí být v každém případě z posudku zřejmá:

- kritéria a prostředky identifikace objektu posuzování, a to k zabránění machinacím se zkoumaným objektem (např. dopisy);
- druh a způsob postupu znalce;
- metoda zkoumání; pokud připadá v úvahu více metod, udání zvolené (tak u přírodovědných zkoumání nebo u zkoumání v oboru psychiatrie nebo psychologie);
- hlavní důvody odpovědi na otázky znaleckého úkolu;
- míra jistoty, kterou znalec získal (srov. kán. 1578, § 2).

Forma posudku není popsána. Obvykle se podává písemně. Pokud má znalec podat soudu zprávu ústně, je třeba jeho projev protokolovat jako svědeckou výpověď.

Jestliže soudce ustanovil více znalců, a tito jsou povoláni k zodpovězení stejné otázky, pak je pravidlem oddělený posudek a oddělená zpráva. Soudce může dát za úkol také jeden společný posudek. V takovém případě musí výsledky reprodukovány takovým způsobem, aby mohlo být přiřazeno votum

jednoho každého znalce. Jen tak může být soudce sto objasnit k následným otázkám možné diskrepance. U jednomyslného nálezu není třeba provádět vota jednotlivých znalců odděleně.

Pokud je to třeba, může soudce i po podání posudku směřovat na znalce doplňující otázky. Zákonným výrazem „*accersire*“ je sice míněno předvolání k ústnímu vysvětlení, ale i tak je přípustná také následná písemná otázka a rovněž tak písemná odpověď na ni.

Zpráva posudku nikdy nesmí vyznít v případě psychicky podmíněné neschopnosti k manželství tak, že manželství je neplatné, nýbrž že osoba nebyla určitým způsobem a v určité míře schopná k zodpovědnému rozhodnutí pro manželství nebo k vedení manželství. Je samozřejmé, že špatné odpovědi znalce nesmějí být vyprovokovány špatnými otázkami soudce.

VI. Jak naložit s posudkem

Ve vztahu mezi soudcem a znalcem platí zásada: *Iudex est iudex peritorum*. Znalec nenastupuje na místo soudce a nerozhoduje proces. Má jen podat odpověď na otázku, která je potřebná k soudnímu rozhodnutí, a na kterou nemůže odpovědět soudce ze své kompetence. Znalec musí svůj posudek podat tak, aby soudce mohl provést právní subsumpci skutečnosti zjištěné mimo jiné na základě posudku.

Není-li posudek přesvědčivý, nemusí se jím soud řídit. Ovšem soudci nemůže být prominuto úsilí, probrat se znalcem jeho posudek za účelem dosažení jasnosti a přesvědčivosti posudku. To je dáno tím, že úkolem soudce je objasnit stav věci. Jestliže se tedy soudci zdá posudek nepřesvědčivý, má povinnost klást znalci další otázky, aby získal jasno. Nemůže se odvolat pouze na to, že mu nebyl předložený posudek dostatečně jasný, a proto nemohl získat dostatečnou morální jistotu požadovanou podle čl. 247 Instrukce.

Soudce rozhodne jinak, než dává posudek na srozuměnou, jestliže znalec *lege artis* vyšetřil a objasnil fakta, která soud následně neshledal dostatečně procesně prokázanými. Rozhodnutí o tom, zda je prokázán posouzený stav věci, nepřísluší znalci, nýbrž soudu. Obzvláště v kolegiálním soudu nemůže soudce, který vede vyšetřování, předjímat rozhodnutí senátu, musí však přesto zadat znalecký úkol. Ten pak stojí na (znalci určitým způsobem sdělené) premise, jak se stav věci má.

Posudky je nutno stejně jako všechny ostatními důkazy posuzovat v souvislostech s ostatními důkazními prostředky. Nejsou důkazem skutečností na nichž se posudek zakládá, a které nelze nijak jinak prokázat. Každý posudek, který nemá zřejmé vady nebo který nebyl vyhotoven nekompetentní osobou, si zasluhuje respekt jako by byl korektní. Pokud soudce v rozsudku nenásleduje posudek, i přes následné otázky a skutečné úsilí věc se znalcem objasnit, musí odůvodnit, proč tak nečiní. Naopak se však soudce v rozsudku nemůže jednoduše odvolat na posudek a postavit jeho závěry na místo vlastního odůvodnění rozsudku, neboť soudce nemůže nechat vstoupit znalce na své místo. Z rozsudku musí být patrné, že soud splnil svoji úlohu přezkoumat posudek a uvést svůj názor na jeho místo v řízení. V obou případech se může odůvodnění konečného rozhodnutí odvolat na odbornost znalce a na jím použitou metodu.

V neposlední řadě náleží znalci za jeho činnost v řízení odměna a náhrada nákladů, které se zpracováním posudku a odpověďmi na položené otázky měl. O tomto nároku znalce musí soudce rozhodnout po předložení znaleckého posudku, nejpozději v konečném rozhodnutí, v němž je zároveň nutno rozhodnout o náhradě této soudní výlohy stranami. Z toho rovněž vyplývá, že současně s předložením znaleckého posudku, resp. s podáním doplňujících odpovědí, znalec musí uplatnit svůj nárok a to alespoň tím, že uvede skutečnosti rozhodné pro přiznání nároku (čas strávený při zpracování posudku a eventuálně sazba za časovou jednotku, druh a cenu hotových výdajů). O tom musí být vhodným způsobem poučen, tedy zejména v dekretu, kterým je ustanoven, nebo v dekretu, kterým je vymezen znalecký úkol. Výše tohoto nároku se má řídit partikulárním právem, pokud takové existuje (čl. 303, § 1, ° 2 Instrukce). Partikulární právo by přitom mělo zohledňovat skutečnost, že odměna a náhrada nákladů znalce podléhá zdanění a dále to, že na osoby zapsané jako znalci českými soudy resp. ministerstvem spravedlnosti (k tomu viz výše *Koho jmenovat znalcem*) dopadají i v případě posudků vypracovávaných pro církevní soudy povinnosti vyplývající pro ně ze světského práva (např. vést znalecký deník). Pokud neexistuje pro otázku výloh znalců partikulární právo, je odměna znalce otázkou dohody mezi znalcem a soudem, která by měla být dohodnutá před ustanovením znalce, podobně jako je tomu v případě zohledňování časových možností znalce (viz výše *Jak jmenovat znalce*). V každém případě na vztah mezi soudem a jím povoláním znalcem dopadají pro obor světského práva normy upravující smlouvu o dílo podle § 631 a následujících zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. Z povahy věci je zřejmé, že soukromému znalci se odměna nepřiznává, neboť jeho výlohy spadají do vztahu mezi takovým znalcem a stranou, která si jej sjednala.

Použitá literatura:

Münsterischer kommentar zum Codex iuris canonici

Lüdicke, K.: „Dignitas connubii“ Die Eheprozeßordnung der katholischen Kirche. Text und Kommentar. Essen: Ludgerus Verlag, 2005.

Holec, P.: Znalec v kanonickém manželskom procese, aktuálna normatíva a jej vývoj. Košice: Kňazský seminár sv. Karola Boromejského, 1997.

Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001.

Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005.

